

IFLA-in ODGOVOR THE IFLA RESPONSE

Marie-France Plassard
IFLA UBCIM Programme
plassard@dbf.ddb.de

UDK / UDC 02:061.231IFLA
Preuzeti rad / Reprinted paper
Primljeno / Received: 26. 5. 2002.

Sažetak

U radu se daje pregled glavnih aktivnosti koje je tijekom proteklih desetak godina temeljem svojih dokumenata i programa rada poduzela IFLA kao odgovor na zahtjeve koje pred knjižnice postavlja razvoj novih tehnologija, odnosno elektroničko okruženje. Dijelom tog odgovora svakako je i izrada novih standarda (*Međunarodni standardni bibliografski opis elektroničke građe: ISBD(ER)*, *Smjernice za uporabu formata UNIMARC za opis elektroničke građe - br. 6*), te preradba i proširenje postojećih kako bi uključili nove vrste građe (ISBD(S), ISBD(M), drugo osuvremenjeno izdanje *Priručnika za UNIMARC: bibliografski format, UNIMARC/Authorities, Guidelines for authority and reference records*). Posebno je još istaknuta studija *Functional requirements for bibliographic records* i studija J. Byruma *Inclusion of information covering electronic resources in national bibliographies : results of a survey conducted May-June 1998.*, a od brojnih skupova Međunarodna konferencija o nacionalnim bibliografijama (Kopenhagen, 1998.). Autorica izražava nadu da će IFLA i ubuduće aktivno sudjelovati u organizaciji i poboljšanju bibliografskog nadzora elektroničke građe.

Ključne riječi: IFLA-ina Dugoročna politika, Srednjoročni program 1998.-2001., razvoj novih tehnologija, elektroničko okruženje, elektronička građa, bibliografski nadzor

Summary

The paper gives an overview of the chief activities that the IFLA has carried out over the past decade, based on its documents and work programmes as its response to the requests which the development of new technologies (i.e. the electronic environment) have set before libraries. A part of that response is also the development of new standards (*International standard bibliographic description for electronic resources: ISBD(ER)*, *UNIMARC guideline No. 6. Electronic resources*), as well as the revision of the existing standards so they could include new types of resources (ISBD(S), ISBD(M), second update to the *UNIMARC manual: bibliographic format, UNIMARC manual: authorities format, Guidelines for authority and reference records*). The author particularly stresses the study *Functional requirements for bibliographic records: FRBR* and J. Byrum's study

Inclusion of information covering electronic resources in national bibliographies: results of a survey conducted May-June 1998, while among several conferences she puts an emphasis on the International Conference on National Bibliographic Services (Copenhagen, 1998). The author voices her hope for IFLA to continue its active role in the organisation and improvement of bibliographic control of electronic resources in the future.

Keywords: IFLA's Long Term Policy, Medium-Term Programme 1998-2001, development of new technologies, electronic environment, electronic resources, bibliographic control

Dokument *IFLA-ina Dugoročna politika*, kojeg je na prijedlog Izvršnog odbora prije deset godina prihvatilo Vijeće u Moskvi, sadržavao je opis nove i proširene uloge knjižnica s obzirom na razvoj novih tehnologija, te insistirao na novim funkcijama koje knjižnice moraju preuzeti (pristup elektroničkim bazama podataka, umrežavanje itd.). IFLA je u tom dokumentu uočila važnost pomne izrade međunarodnih tehničkih standarda i protokola relevantnih za knjižničku praksu.

Nekoliko godina kasnije, sastavljajući Srednjoročni program 1998.-2001.,¹ Stručni je odbor posebno istaknuo važnost elektroničkog okruženja: "IFLA-ino će strateško usmjerenje iduće četiri godine biti usredotočeno na elektroničko okruženje koje se tiče IFLA-inog cilja globalnog promicanja knjižničarstva, osobito kroz osiguranje jednakog pristupa programima informacijske pismenosti i očuvanja svjetske dokumentarne baštine."

Taj se stav odrazio u svim planovima IFLA-inih stručnih tijela kroz širok raspon relevantnih aktivnosti (projekti, istraživački radovi, seminari, radionice itd.). Njima je obuhvaćeno upravljanje pravima, uporaba tehnologije u različitim okruženjima i medijima, osposobljavanje i, što nas ovdje posebno zanima, standardi za organizaciju elektroničke građe, uključujući uporabu klasifikacije kao pomagala za pronalaženje.

U prosincu 2000. Stručni odbor prihvatio je popis prioriteta,² iznova potvrđujući poziciju IFLA-e kao međunarodnog zastupnika koji "jamči da će vitalna uloga knjižnica u digitalnom dobu biti dobro shvaćena i odigrana" i "potiče razvoj prihvatljivih tehnologija koje će pružati informacije svim stanovnicima svijeta". Uspostavljanjem IFLANET-a unutar IFLA-e znatno je olakšano širenje informacija diljem svijeta.

S obzirom na elektroničku građu, jedno je od značajnijih postignuća Odbora za pregled ISBD-ova i Sekcije za katalogizaciju izrada *ISBD(ER)-a: Međunarodnoga standardnoga bibliografskog opisa elektroničke građe*, koji je objavljen 1997. u nizu UBCIM Series³ i preveden na nekoliko jezika.^{4,5} Istodobno, odlučeno je da se svi ISBD-ovi preispitaju u svjetlu novih tehnologija. Primjerice, bilo je očito da treba preraditi ISBD(S), budući da je od 1988., kada je objavljeno drugo izdanje,

¹Medium-term programme 1998-2001 / compiled by the Professional Board of IFLA and edited by Sally McCallum. The Hague : IFLA Headquarters, 1998.

²<http://www.ifla.org/V/press/pr02-01.htm>

³ISBD(ER): International standard bibliographic description for electronic resources. Revised from the ISBD(CF). Recommended by the ISBD(CF) Review Group. München : K. G. Saur, 1997. <http://www.ifla.org/VII/s13/pubs/isbd.htm>.

⁴Hrvatski prijevod objavilo je Hrvatsko knjižničarsko društvo 2001. (Nap. ur.)

⁵ISBD(ER) će se podrobnije predstaviti u članku A. Sandberg-Fox u ovom broju Vjesnika bibliotekara Hrvatske. (Nap. ur.)

koncept tzv. serijske publikacije doživio značajne promjene s pojavom elektroničkih publikacija.

Uporodo, IFLA-ina Radna grupa započela je 1990-ih izradu važne studije *Funkcionalni zadaci bibliografskih zapisa* (Functional requirements for bibliographic records: FRBR) s namjerom "da preporuči temeljnu razinu funkcionalnosti i temeljne zadatke zapisa koje stvaraju nacionalni bibliografski uredi". Studija je objavljena 1997., također u nizu UBCIM Series.⁶ Članovi Grupe za pregled ISBD-ova i Stalnog odbora Sekcije za katalogizaciju složili su se da će preradba ISBD-ova jamčiti usklađenost njihovih propisa s propisima FRBR-a, kako bi se postiglo slaganje s funkcionalnim zadacima za "temeljnu razinu nacionalnoga bibliografskog zapisa". Na IFLA-inoj Općoj konferenciji u Amsterdamu 1998., Eeva Murtomaa u svojem je izlaganju govorila o utjecaju FRBR-a na ISBD(ER), ispitavši funkcionalnost elemenata uključenih u ISBD(ER) unutar sustava FRBR-a i ponudivši prijedloge za temeljnu razinu nacionalnoga bibliografskog zapisa za elektroničku građu.⁷

U proljeće 1998., Sekcija za bibliografiju pokrenula je izradu studije kojom bi se ustanovilo u kojoj mjeri nacionalni bibliografski uredi osiguravaju obuhvat mjesno i daljninski dostupnih publikacija u elektroničkom obliku. John Byrum predstavio je rezultate tog istraživanja na IFLA-inoj Općoj konferenciji u Bangkoku 1999.⁸ On je istaknuo da su nacionalni bibliografski uredi diljem svijeta odgovorili na izazove potaknute pojavom elektroničke građe. Budući da su mnogi uredi pripremali novu politiku i postupke i budući da bi promjene, na primjer, zadaća obveznog primjerka, uskoro mogle promijeniti nalaze istraživanja, preporučio je da se unutar pet godina izradi nova studija.

U studenom 1998. Razdjel bibliografskog nadzora i UBCIM organizirali su u Kopenhagenu konferenciju povijesnog značenja - Međunarodnu konferenciju o nacionalnim bibliografijama, s namjerom da se u svjetlu novih otkrića preispitaju i osuvremene preporuke Međunarodnog kongresa o nacionalnim bibliografijama kojeg su 1977. organizirali IFLA i UNESCO.⁹ U izlaganju *Standards for international bibliographic control: proposed data requirements for the national bibliographic records* Olivia Madison (predsjednica Radne grupe za FRBR) navela je zadaće temeljnoga nacionalnoga bibliografskog zapisa, posebno obraćajući pažnju na elemente za opis serijskih publikacija i elektroničke građe.¹⁰ Spomenula je i tada osnovanu Inicijativu za metapodatke DC-a (Dublin Core Metadata Initiative: DCMI) koja je o kritičnim temama bibliografskih odnosa raspravljala na veoma sličan način kao i Radna grupa za FRBR.

⁶Functional requirements for bibliographic records : final report / IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records. München : K. G. Saur, 1998. <http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr.pdf>.

⁷Murtomaa, Eeva. The impact of the Functional requirements for bibliographic records. Recommendations on the ISBD(ER). IFLA Conference, Amsterdam. 065-74(WS)-E. <http://www.ifla.org/IV/ifla64/065-74e.htm>.

⁸Byrum, John. Inclusion of information covering electronic resources in national bibliographies : results of a survey conducted May-June 1998. IFLA Conference Bangkok 124-153(WS)-E. <http://www.ifla.org/IV/ifla65/papers/124-153e.htm>.

⁹<http://www.ifla.org/VI/3/icnbs/icnbs.htm>

¹⁰<http://www.ifla.org/VI/3/icnbs/mado.htm>

Na prijedlog finskih kolega, Razdjel za bibliografski nadzor i UBCIM pokrenuli su 1996. izradu smjernica za prikaz i pretraživanje javno dostupnih knjižničnih računalnih kataloga - OPAC-a. Osjećalo se da razvoj OPAC-a nije nužno pratio potrebe korisnika te da postoje značajne razlike u oblicima, nazivlju i pomagalima za korisnike OPAC-a.

Na IFLA-inoj Općoj konferenciji u Kopenhagenu 1997. osnovana je Radna grupa zadužena za izradu *Smjernica za prikaz sučelja javno dostupnih knjižničnih računalnih kataloga* (Guidelines for OPAC displays). U Radnu grupu uključeni su članovi iz tri sekcije koje čine Razdjel za bibliografsku kontrolu - Sekcije za bibliografiju, Sekcije za katalogizaciju i Sekcije za klasifikaciju i predmetno označivanje, te iz Sekcije za informacijsku tehnologiju. Prvi je nacrt Smjernica kolao svjetskom knjižničnom zajednicom 1998. Rezultate kritičkog ocjenjivanja nacrta predstavila je na IFLA-inoj Općoj konferenciji u Bangkoku 1999. Martha Yee iz UCLA-inog Arhiva za film i televiziju iz Los Angelesa, koja je imenovana savjetnicom. Na temelju pristiglih komentara, nacrt je znatno prerađen za daljnju raspravu na IFLA-inoj Općoj konferenciji u Jeruzalemu. Podgrupa Radne grupe sastala se potom u Amsterdamu ujesen 2000., a rad na prerađbi nastavio se 2001. na IFLA-inoj konferenciji u Bostonu. Predviđeno je da se konačan nacrt uputi na javnu raspravu u ožujku 2002. te Smjernice dovrše prije IFLA-ine Opće konferencije u Glasgowu 2002.

Elektronička građa i razvoj novih komunikacijskih standarda (npr., Z39.50) koji utječu na povezivanje zapisa utjecali su i na normativnu kontrolu. Radeći na uspostavljanju međunarodnog sustava normativne kontrole, IFLA je objavila smjernice za pregledne kataložne jedinice i uputnice te za predmetne pregledne kataložne jedinice i uputnice. *Smjernice za izradu preglednih kataložnih jedinica i uputnica* (Guidelines for Authority and Reference Entries: GARE), objavljene 1984., morale su se prerađiti s obzirom na uznapredovale tehnološke potencijale u knjižnicama. Novo izdanje, objavljeno u ožujku 2001. pod naslovom *Guidelines for authority and reference records* (GARR),¹¹ obuhvaća elemente opisa za pregledne kataložne jedinice i uputnice za sve vrste građe “koje se mogu koristiti u tiskanom obliku, mikroobliku i strojno čitljivom obliku”. U uvodu novog izdanja, spomenut je razvoj koji je diktirao potrebu za ovom revizijom te “ponajviše uvođenje globalne računalne mreže” koja je “imala golem utjecaj na naše viđenje normativne kontrole”.

Predstavljanje “IFLA-ina odgovora” ne bi bilo potpuno ako se ne spomene rad Stalnog odbora za UNIMARC (Permanent UNIMARC Committee: PUC), kojeg čini skupina stručnjaka zadužena za održavanje i promicanje formata UNIMARC pod okriljem UBCIM-a. U drugom osuvremenjenom izdanju *Priručnika za UNIMARC: bibliografski format* objavljenom 1998., redefinirana su privremena polja za računalne datoteke radi usklađivanja s ISBD(ER)-om i uključivanja opisa elektroničke građe. PUC tome stalno poklanja pažnju, npr., polje 856 nedavno je prerađeno u skladu sa zahtjevima korisnika te će tako biti kompatibilno s MARC-om 21.

¹¹Guidelines for authority and reference records : GARR. 2nd ed., revised by the IFLA Working Group on GARE Revision. München : K. G. Saur, 2001.

I pri reviziji priručnika *UNIMARC/Authorities*,¹² po prvi put objavljenog 1991., također se vodilo računa o razvoju telekomunikacijskih i informacijskih tehnologija. U nizu poboljšanja spominje se “proširenje formata koje će omogućiti veze prema elektroničkoj građi i unaprijediti međunarodnu razmjenu normativnih podataka”. Međutim, u nizu smjernica koje je pripremio PUC s namjerom da pomogne korisnicima pri obradi različitih vrsta građe, spomenut ću *Smjernice za uporabu formata UNIMARC za opis elektroničke građe - br. 6*.¹³ One donose opći model za izradu UNIMARC zapisa za elektroničku građu. Razmatraju se i elementi važni pri katalogiziranju te građe, kao i oznake polja koje zahtijevaju posebnu pažnju. U tablici su navedeni elementi podataka propisani ISBD(ER)-om i njihovo korespondirajuće mjesto u UNIMARC-u. Posljednje poglavlje Smjernica sadrži 21 primjer potpunih zapisa iz različitih zemalja.

Među brojnim konferencijama i radionicama koje su bile posvećene elektroničkoj građi ili su uključivale izlaganja na tu temu, vrijedno je spomenuti konferenciju Međunarodna i nacionalna katalogna pravila: tekuće stanje i budućí trendovi (International and National Cataloguing Rules: Current Situation and Future Trends) održanu u Moskvi u travnju 1999.¹⁴ Tu su konferenciju zajednički organizirali IFLA-ina Sekcija za katalogizaciju i UBCIM u suradnji s Ruskom nacionalnom knjižnicom. Barbara Tillett održala je izlaganje *Problems and solutions in cataloguing electronic resources*.¹⁵ Neke od prihvaćenih preporuka konferencije bile su upućene stvarateljima metapodataka pozivajući ih da se, npr., pridržavaju standarda i razvijaju trajne identifikatore za elektroničku građu.

Raspravljalo se i o ulozi IFLA-e pri uspostavljanju međunarodnih standarda metapodataka, pa je 2000. godine osnovana Radna grupa unutar Sekcije za katalogizaciju. Ta Radna grupa, kojoj predsjedja Lynne Howarth, nije zadužena za stvaranje samog standarda za metapodatke. Njezin je zadatak zapravo pregled tekućih praksi da se utvrdi kako osigurati interoperabilnost različitih standarda i podučiti knjižnice kada će uporabiti metapodatke, a kada izraditi potpuni bibliografski zapis. Predsjedateljica Radne grupe izradila je usporednu tablicu nekoliko shema metapodataka, a članovi Radne grupe pokušavaju odrediti elemente za minimalnu razinu zapisa metapodataka. Radna će grupa koordinirati svoj rad s Grupom za razmatranje metapodataka (Metadata Discussion Group), koja je osnovana 2000. u okviru Sekcije za informacijsku tehnologiju, a savjetuje se i s Radnom grupom za korištenje DC-a u okviru DCMI-ja o njihovju prijedlogu Aplikacijskog profila za knjižnice.

Među IFLA-inim projektima koji se odnose na elektroničku građu, od posebne je važnosti onaj poduzet 1998. unutar njezine dvije središnje djelatnosti - Zaštita i čuvanje (Preservation and Conservation: PAC) i Univerzalna dostupnost publikacija (Universal Availability of Publications: UAP), pod pokroviteljstvom UNESCO-a. Njegov je cilj identificirati digitalizirane zbirke od nacionalnog interesa diljem svijeta i sastaviti popis tih zbirki. Projekt se odvija u okviru UNESCO-vog programa

¹²UNIMARC manual : authorities format. 2nd revised enlarged edition. München : K. G. Saur, 2001.

¹³UNIMARC guideline no. 6 : electronic resources. Frankfurt am Main : IFLA UBCIM Programme, 2000. <http://www.ifla.org/VI/3/p1996-1/guid6.htm>. Hrvatski prijevod smjernica objavila je Nacionalna i sveučilišna knjižnica 2001. <http://www.nsk.hr/e-izdanja/421118093.htm>. (Nap. ur.)

¹⁴<http://www.ifla.org/VI/3/conf/apr99.htm>

¹⁵http://www.rsl.ru/e_new1_714.htm

Memory of the World, čiji se ciljevi - zajamčena zaštita vrijednih dokumenata i poboljšanje pristupa tim dokumentima, podudaraju s ciljevima PAC-a i UAP-a.¹⁶ IFLA je svoj zadatak završila pa je popis dostupan na UNESCO-vim mrežnim stranicama.¹⁷ On donosi glavne digitalizirane baštinske zbirke kao i digitalne projekte koji su u tijeku širom svijeta. Ovaj je popis, dakle, dostupan s jednoga središnjeg mjesta, a mrežne stranice predstavljaju virtualnu knjižnicu projekta *Memory of the World*. On nudi mogućnost dodavanja zapisa pa je UNESCO upoznat sa zbirkama koje su nominirane za program *Memory of the World*.

Ostali aspekti IFLA-ina odgovora uključuju autorsko pravo u digitalnom okruženju. Odbor za autorsko pravo i ostala pravna pitanja (The Committee on Copyright and other Legal Matters: CLM), čije su aktivnosti vezane uz jednu od sedam IFLA-inih središnjih djelatnosti, objavio je dokument kojeg je potvrdio Izvršni odbor u kolovozu 2000. Naslovljen *The IFLA position on copyright in the digital environment*,¹⁸ on priopćuje da "IFLA podržava efikasno provođenje autorskog prava i uviđa da knjižnice imaju ključnu ulogu pri nadziranju provođenja autorskog prava, kao i pri olakšavanju pristupa rastućem broju mjesno i daljinski dostupne elektroničke građe".

Naposljetku, dodala bih da su IFLA-ina stručna tijela organizirala brojne radionice na temu elektroničke građe, te da IFLANET sadrži veoma opsežan popis IFLA-inih elektroničkih zbirki.

U ovom sam pregledu željela samo predstaviti značajna postignuća i projekte koji ilustriraju da je IFLA odgovorila te da će nastaviti adekvatno odgovarati na "probleme, šanse i izazove koje uključuje bibliografski nadzor mjesno i daljinski dostupne elektroničke građe".

(S engleskog prevela Tinka Katić.)

Napomena

Uz dopuštenje autorice i glavnog urednika Maura Guerrinija, članak je preuzet iz: *Le risorse elettroniche : definizione, selezione e catalogazione : atti del convegno internazionale, Roma, 26-28 novembre 2001 / a cura di Mauro Guerrini con la collaborazione di Stefano Gambari e Lucia Sardo = Electronic resources : definition, selection and cataloguing : proceedings of the international conference, Rome, November 26-28, 2001 / edited by Mauro Guerrini with the collaboration of Stefano Gambari and Lucia Sardo. Milano : Editrice Bibliografica, 2002. (Bibliografia e biblioteconomia)*

Članak je dostupan i na adresi: http://w3.uniroma1.it/ssab/er/relazioni/plassard_eng.pdf

¹⁶<http://www.ifla.org/VI/2/p1/miscel.htm>

¹⁷http://www.unesco.org/webworld/mdm/index_2.html

¹⁸<http://www.ifla.org/III/clm/p1/pos-dig.htm>